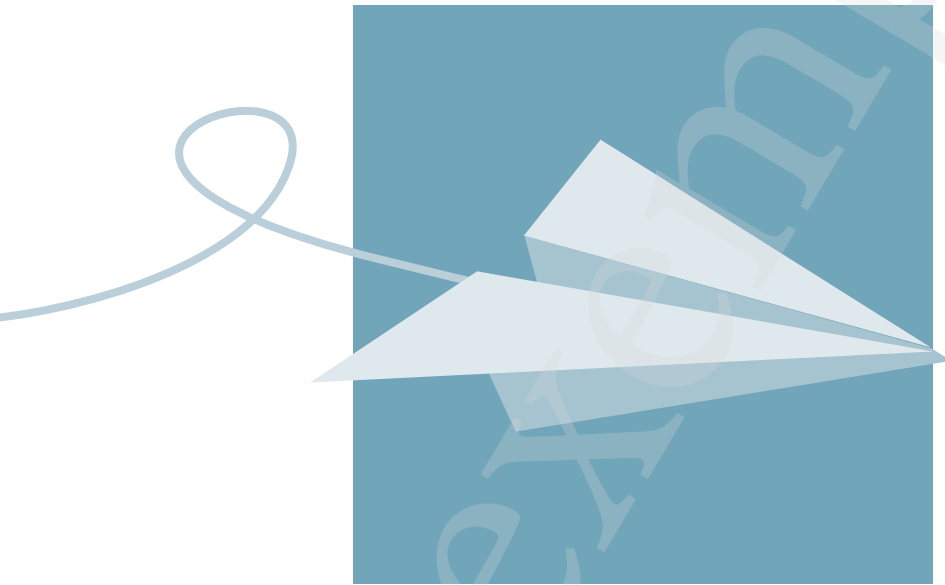

Klasmanagement met voorsprong

Van preventie tot herstel in de klas

Niels Lievens

*Het feit dat ik advies geef,
betekent niet dat ik slimmer ben.*

*Het betekent dat ik meer fouten
heb gemaakt.*

– Auteur onbekend

INHOUD

Inleiding	7
Samenwerken aan wat straks nu wordt	7
Klasmanagement is breed	9
Vrij en autonoom kunnen handelen	12
Bewust en reflectief omgaan met eigen handelen	13
Verantwoordelijkheid opnemen voor het leer- en leefklimaat	13
Didactisch onderbouwde keuzes kunnen maken	14
Analyserend en probleemoplossend kunnen denken en handelen	14
Waarom klasmanagement zo complex is	15
De kracht van een schoolbrede visie	16
Klasmanagement als professionele, natuurlijke beweging	18
Leeswijzer: hoe dit boek lezen	19
 Hoofdstuk 1 Bewegen richting verbinding	 22
1.1. Pedagogische verbondenheid	24
1.2. Een duurzaam en krachtig leef- en leerklimaat	25
1.2.1. Een krachtig leefklimaat	25
1.2.2. Gouden Weken: een sterke start voor verbinding	27
1.2.3. Een krachtig leerklimaat	28
1.2.4. Een effectieve klasmanager	30
1.3. De relatie tussen leerkracht en leerling	31
1.3.1. Pedagogische aanwezigheid	33
1.3.2. Hoge verwachtingen	35
1.4. De kracht van motivatie	38
1.4.1. Zelfeffectiviteit	41
Vijf take-aways voor in je boekentas uit 'Bewegen richting verbinding'	43
 Hoofdstuk 2 Preventief waarnemen	 44
2.1. Een professionele, waakzame basishouding	46
2.1.1. Dezelfde taal spreken	46
2.1.2. Onze communicatie als houding	52
2.1.3. Ons lerarengedrag	55
2.1.4. Verantwoordelijkheid	64
2.2. Denken over gedrag	65
2.2.1. Straffen en belonen	65
2.2.2. Het jonge brein	68
2.2.3. Eerst begrijpen, dan begrepen worden	73

2.3. Samen sterker in klasmanagement	74
Collegiale visitaties	75
Collegiale interviews	75
Collegiale hoffelijkheid	76
2.4. De klas als ecosysteem	77
2.4.1. Elke klas heeft haar eigen cultuur	77
2.4.2. Een signalisatieplan	80
2.4.3. Schoolverwachtingen	81
2.4.4. Klasverwachtingen	82
2.5. Structuur als preventie	92
2.5.1. Klasroutines	92
2.5.2. Het invloedskompas van de leerkracht	99
2.5.3. Drie handelingen wanneer de bel gaat	104
2.5.4. Duidelijke lesstructuur	105
2.5.5. De menukaart: een duidelijke weg doorheen je les	106
2.5.6. Duidelijke instructie	109
2.5.7. Focusmanagement	112
2.5.8. Didactische werkvormen en klasmanagement	114
2.5.9. Klasindeling	119
2.5.10. Leerlingenindeling	121
2.5.11. Visuele bekrachtigers voor gedragsregulatie	123
Vijf take-aways voor in je boekentas uit 'Preventief waarnemen'	125
Hoofdstuk 3 Proactief handelen	126
3.1. Vroeg signaleren en afstemmen	128
3.1.1. Markeren	128
3.1.2. Observerend afstemmen	129
3.1.3. Lokaliseren	133
3.1.4. Check-ins	136
3.1.5. Klasseren herkennen	138
3.1.6. Een zachte landing	142
3.2. Gericht sturen in de les	143
3.2.1. Feedforward	143
3.2.2. Stille momenten in de les	144
3.3. Directe interventies tijdens de les	145
3.3.1. Mobiel lesgeven 2.0: gericht bewegend lesgeven	145
3.3.2. Demarreer in je bewegingen	149
3.3.3. Humor als pedagogisch instrument	152
3.3.4. Aandachtsanker-technieken	154
3.4. Micro-interventies en ondersteuning	155
3.4.1. Micro-interventies	155
3.4.2. Mind- en body-exits	157

3.4.3. Microreflecties	159
3.4.4. De taal van effectief sturen	160
3.4.5. De instructietafel	161
3.4.6. De vervangingsbox	162
3.5. Versterkend bijsturen	163
3.5.1. Zelfregulatie	163
3.5.2. Haantjes	168
3.5.3. Structuurkaarten en stappenplannen	170
3.5.4. Time-in/time-out	172
3.5.5. Verwachtingskaart	174
Vijf take-aways voor in je boekentas uit 'Proactief handelen'	177
Hoofdstuk 4 Effectief reageren	178
4.1. Gedrag begrijpen	180
4.1.1. Gedrag als kans	180
4.1.2. Gedrag als signaal	183
4.1.3. Gedragsverontwikkeling	186
4.2. Krachtig en doordacht reageren	190
4.2.1. Aandachtspunten van bewust reageren	190
4.2.2. De timing van reageren	193
4.2.3. De regulatieroute	195
4.3. Snel houvast	199
4.3.1. Tien scenario-kits: snelle reacties	199
4.3.2. Scenario-checklijst	208
Vijf take-aways voor in je boekentas uit 'Effectief reageren'	209
Hoofdstuk 5 Relatie herstellen	210
5.1. Het belang van herstel	212
5.1.1. Herstel: enkele belangrijke uitgangspunten	213
5.1.2. Een algemene herstelprocedure	213
5.2. De-escalatie	215
5.2.1. Escalatie begrijpen	215
5.2.2. De-escalatietips	217
5.3. Vormen van herstel	219
Vijf take-aways voor in je boekentas uit 'Relatie herstellen'	223
Dankwoord	225
Bijlagen	227
Noten	228

INLEIDING

Samenwerken aan wat straks nu wordt

In de gang stond ik wat ongemakkelijk naast een collega. Als beginnende leerkracht in het secundair onderwijs zocht ik nog naar mijn plek tussen leerlingen, collega's en verwachtingen die groter leken dan mezelf. Gehuld in een houtskoolzwarte blazer en met de oude leren boekentas die ik als afstudeercadeau had gekregen, probeerde ik er vastberaden uit te zien. Enkele weken voor de start van het schooljaar had ik besloten mijn baard te laten staan; misschien zou ik er zo wat ouder en wijzer uitzien. Aan mijn voeten droeg ik Happy Socks, een limited edition van The Beatles, mijn stille poging om iets van mezelf mee de klas in te nemen. Aan het einde van de gang klonk rumoer. Mijn collega knikte in die richting: mijn eerste klas. Zeventienjarigen, vol leven, luid en duidelijk niet in de stemming voor een les moraal. Met trillende handen klemde ik mijn boekentas vast en stapte naar binnen. Het duurde even voor ze beseften dat ik de leerkracht was. Zo begon mijn eerste schooldag. Niet met een grootse les of een inspirerend moment, maar met twijfel en de stille vraag die elke leerkracht zich, vroeg of laat, stelt: 'Hoor ik hier wel thuis?'

Herkenbaar? Het is allerm minst uitzonderlijk. Elke leerkracht maakt in zijn of haar loopbaan wel zo'n moment mee. Vaak leidt het tot een professionele, existentiële vraag: waarom hebben we voor het onderwijs gekozen?

In mijn geval duurde het tot de tweede woensdag van januari voordat ik de oprechte aandacht van deze klas won. Enkele weken later groeiden er wederzijds respect en gezag en kon ik lesgeven op een manier die mij energie gaf.

Het was de start van een ontzettend boeiende zoektocht naar wie ik als leerkracht wilde zijn. Tijdens die route leerde ik bijzonder veel van leerlingen. Zo ontdekte ik onder meer dat mijn eerder hyperactieve stijl vaak contraproductief werkte op hun gedrag, en dat structuur als bouwsteen voor voorspelbaarheid en rust niet alleen leerlingen helpt, maar ook mezelf, als mens en als leerkracht. Zelf gaf ik les aan alle jaren binnen het secundair onderwijs, zowel in het gewoon als het buitengewoon onderwijs. Daarnaast was ik nauw betrokken bij leerlingenbegeleiding, van zorg- en leerproblemen tot gedragsmatige uitdagingen. Daardoor kwam ik dagelijks in contact met de complexiteit van onderwijs, zowel binnen de klas als in het bredere netwerk rond jongeren. De laatste vijf schooljaren bezocht ik zowel beginnende als ervaren leerkrachten. Ik woonde startbegeleidingssessies bij, nam deel aan interviews en werkte mee in werkgroepen rond klasmanagement, waar ik luisterde naar de ervaringen en uitdagingen uit de klaspraktijk.

Sinds vorig academiejaar werk ik als docent aan de lerarenopleiding van Howest. Daar probeer ik toekomstige leerkrachten op een zo praktisch mogelijke manier inzicht in mee te geven rond klasmanagement, pedagogische vaardigheden en geschiedenis.

In mijn gesprekken met verschillende leerkrachten vallen er mij twee zaken op. Ten eerste: een gezamenlijke drive, een intrinsieke motivatie die doorklinkt in elke stem. Ontzettend veel leerkrachten kozen heel bewust voor dit beroep om jongeren iets bij te brengen, om impact te hebben op hun ontwikkeling. Ten tweede: onder die gedeelde drive schuilt een grote berg vragen, twijfels en onzekerheden. Hoe organiseer ik mijn klas, zowel op het vlak van gedragsmanagement als op didactisch niveau?¹

Lesgeven is een uitdagende job; er zijn veel meer uitdagingen dan pakweg vijftig jaar geleden. Wereldwijd komen we 69 miljoen² leerkrachten tekort om kwalitatief onderwijs te garanderen, een alarmerend cijfer dat dagelijks stijgt. Het probleem groeit en heeft nefaste gevolgen: een dalende onderwijskwaliteit, grotere en 'moeilijkere' klasgroepen en meer druk op leerkrachten en leerlingen. De snellere³ en toenemende diagnoses⁴ brengen ook verschillende vormen van zorgen met zich mee. Die zorgvragen zijn voor leerkrachten niet evident.

Dit boek is een oproep aan alle enthousiaste leerkrachten in het werkveld: inspireer, help, ondersteun, motiveer en stuur elkaar bij. Vele, vaak jonge starters, beginnen vol goesting. Het is onze plicht hen collegiaal te steunen. Open je klasdeur, open je hart en geef je enthousiasme door aan collega's die het moeilijk hebben. We hebben elkaar meer dan ooit nodig. Durf in dat proces ook eerlijk te zijn met jezelf: doe ik wat ik echt wil doen? En doe ik het goed? Laten we de beste leerkracht voor elkaar zijn.

De accentverschuiving naar evidence-informed werken is een mooie en vooral duurzame meerwaarde. Het gaat dan niet om het klakkeloos toepassen van inzichten uit onderzoek, maar om het doordacht combineren van wetenschappelijke inzichten met ervaring, intuïtie en professionaliteit van de leerkracht. Die inzichten worden bovendien aangevuld met praktijkdata uit de klas. Zo kan een leerkracht zijn handelen beter afstemmen op de zorg- en onderwijsbehoeften van leerlingen. Tegelijk vraagt dit om zorgvuldigheid. Professionele keuzes mogen niet louter op gevoel gebaseerd zijn. Ze moeten onderbouwd, transparant en kritisch doordacht blijven, zodat de kwaliteit van het onderwijs gewaarborgd blijft.

Leerkrachten hebben geen behoefte aan rigide voorschriften, maar aan bruikbare handvatten die ze in hun eigen klas kunnen uitproberen. Elke klas is immers een unieke minisamenleving, vol groei en diversiteit, en vraagt daarom om maatwerk. Dit boek wil een brug slaan tussen wetenschappelijk onderbouwde pedagogische kaders en concrete, toepasbare tips. Het wil zowel startende als ervaren leerkrachten inspireren en ondersteunen om in elke klas opnieuw betekenisvol onderwijs vorm te geven. Waarom is die koppeling tussen theorie en praktijk zo belangrijk? Omdat leren pas echt verdiept wanneer kennis actief wordt toegepast. Dat proces laat zich goed vergelijken met schaken: hoe vaker je schaakpuzzels oplost, hoe beter je jezelf traint om patronen, looplijnen en typische situaties op het bord te herkennen. Die herkenning ontstaat niet door theorie alleen, maar door herhaald oefenen.

Hetzelfde geldt voor lesgeven. Door theoretische inzichten telkens opnieuw in de praktijk te brengen, ontwikkelt een leerkracht het vermogen om situaties sneller te herkennen, gericht te handelen en bewuster keuzes te maken in de klas. Dit boek draag ik op aan alle bevlogen collega's die ik onderweg heb mogen ontmoeten. Samen maken wij, met een evidence-informed houding en ruimte voor het onverwachte, echt het verschil.

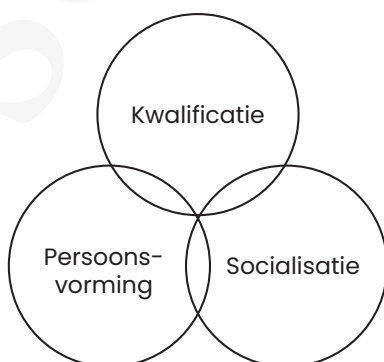
Klasmanagement is breed

De complexiteit en de vele betekenislagen van klasmanagement weerspiegelen precies waarom het in de praktijk zo'n uitdagend thema is. Bovendien is het evenmin eenvoudig om klasmanagement op een eenduidige manier te definiëren. Je kunt het omschrijven als het scheppen van een duurzaam leerklimaat waarin iedere leerling tot leren kan komen. Een positief klasklimaat vormt een van de belangrijkste pijlers van effectief klasmanagement⁵ en wordt in onderzoek consequent in verband gebracht met zowel hogere leeropbrengsten als meer welbevinden. In zo'n klimaat is er ruimte om fouten te maken; die worden niet als mislukkingen bestempeld, maar als kansen om te leren. Tal van (onderwijs)pedagogen⁶, psychologen en leraren hebben het begrip dan ook trachten te omschrijven.⁷ Toch laat de kern zich in één omvattende zin samenvatten:

Klasmanagement is het creëren van een duurzaam, veilig leer- en leefklimaat waarin iedere leerling tot een vorm van leren kan komen.

Het begrip 'leren' mag daarbij niet uitsluitend worden verbonden met het domein kwalificatie, namelijk het verwerven en het reproduceren van leerstof. *Tot een vorm van leren komen* verwijst naar leren op alle domeinen die binnen het onderwijs een rol spelen. De Nederlandse pedagoog Gert Biesta onderscheidt drie fundamentele dimensies van kwaliteitsvol onderwijs: kwalificatie, persoonsvorming en socialisatie (figuur 1).⁸

Figuur 1. De drie dimensies van kwaliteitsvol onderwijs (© Gert Biesta, 2010).

Onderwijs moet gericht zijn op de toekomst. Die toekomst speelt zich af binnen een voortdurend veranderend maatschappelijk landschap. Zoals Nietzsche ooit schreef: “Elke tijd vormt zijn eigen waarden, normen en de bijbehorende conflicten.”⁹ Het onderwijs staat voor de uitdagende taak om op deze veranderingen te anticiperen. Het moet jongeren voorbereiden op een complexe wereld, door hen een goed gevulde ‘gereedschapskist’ mee te geven, waarmee ze bewuste, kritische keuzes kunnen maken en actief kunnen deelnemen aan de samenleving van vandaag en morgen. Als we de brede definitie van klasmanagement omzetten naar een vraagstelling komen we tot de ruggengraat van dit boek: *hoe creëren we als leerkracht een duurzaam, veilig leer- en leefklimaat waarin iedere leerling tot een vorm van leren kan komen?* De vraag raakt dimensies van gedragsmanagement en didactiek aan.

Figuur 2. De gelaagdheid van klasmanagement.

Figuur 2¹⁰ toont de gelaagdheid van klasmanagement. In het midden staan de twee kern-componenten die samen klasmanagement vormen: didactiek en gedragsmanagement. Rond deze kern bevindt zich een tweede laag met verschillende ingrediënten die het handelen van de leerkracht onderbouwen. Ze geven richting en verantwoording aan pedagogische keuzes, gebaseerd op kennis, onderzoek en praktijkervaring.

Daaromheen ligt een schoolbrede aanpak, die zich als het ware als een sjaal rond het geheel wikkelt. Wanneer een school als team dezelfde principes en verwachtingen hanteert, ontstaat een gedeelde aanpak die zorgt voor meer samenhang, duidelijkheid en een duurzamer effect op lange termijn.

Het geheel wordt gedragen door enkele fundamentele waarden: voorspelbaarheid, transparantie, helderheid, consequent handelen en pedagogische verbondenheid. Deze principes vormen het fundament waarop sterk en duurzaam klasmanagement rust.

Marzano¹¹, een Amerikaanse onderzoeker die jarenlang onderzoek deed naar effectief lesgeven, identificeerde vier fundamentele strategieën die een aantoonbaar positieve invloed hebben op het gedrag van leerlingen. Deze kerningrediënten vinden we in de kern van het vorige model terug:

- regels en routines;
- omgaan met ordeverstoring gedrag;
- relatie leerkracht-leerling;
- de mindset van de leerkracht.

Als de mindset van de leerkracht goed zit, dan is er tot 40% minder ordeverstoring gedrag in de klas. Een fascinerend resultaat dat we als leerkracht niet naast ons kunnen laten liggen.

Klasmanagement is niet per definitie cumulatief door ervaring. Met andere woorden: jarenlange lespraktijk betekent niet automatisch dat iemand sterk is in klasmanagement. Er kunnen verschillende belemmerende factoren spelen: een gebrek aan zelfreflectie, vastgeroeste gewoonten, de voortdurend veranderende klascontext, onvoldoende professionalisering of een tekort aan persoonlijke vaardigheden. Los van het feit dat alle leerkrachten een impact hebben op leerlingen, hebben niet alle leerkrachten evenveel impact. Nagenoeg alles wat je als leerkracht in de klas doet, heeft een effect op het leren.¹² Twee voorbeelden:

- *Wanneer de leerkracht wacht met uitleg tot het volledig stil is en dat consequent volhoudt, leren leerlingen dat aandacht een voorwaarde is om te kunnen leren.*
- *Als de leerkracht tijdens het rondgaan expliciet benoemt wat een leerling goed doet, verhoogt dat de taakgerichtheid van andere leerlingen, waardoor het leerproces van de hele klas versterkt wordt.*

We kunnen hier spreken van het rimpeleffect: een gerichte interventie bij één leerling kan een gedragsregulerend effect hebben op de volledige klasgroep.¹³ Twee voorbeelden:

- *Wanneer de leerkracht aan één leerling rustig vraagt zijn hoofddekse af te doen bij het begin van de les, volgen andere leerlingen spontaan hetzelfde gedrag zonder dat zij afzonderlijk aangesproken worden.*
- *Als de leerkracht aan één leerling vraagt zijn materiaal klaar te leggen voordat de instructie start, doen andere leerlingen dat eveneens, waardoor de les ordelijk kan beginnen.*

De brede en gelaagde betekenis van klasmanagement maakt duidelijk dat sterk klasmanagement nooit berust op losse technieken of snelle ingrepen. Het vraagt om een aantal fundamentele bouwstenen die leerkrachten helpen om duurzaam richting te geven aan gedrag, leren en verbinding in de klas. Deze noodzakelijke basishoudingen en vaardigheden ondersteunen leerkrachten bovendien in hun groei binnen de drie pedagogische domeinen van Biesta: kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming. Samen vormen ze een belangrijke basis om als leerkracht bewust, professioneel en authentiek in de klas te staan:

- Vrij en autonoom kunnen handelen.
- Bewust en reflectief omgaan met eigen handelen.
- Verantwoordelijkheid opnemen voor het leer- en leefklimaat.
- Didactisch onderbouwde keuzes kunnen maken.
- Analyserend en probleemoplossend kunnen denken en handelen.

Vrij en autonoom kunnen handelen

Krijg jij voldoende vertrouwen en autonomie om jezelf te zijn in je klaspraktijk, keuzes te maken in klasorganisatie, lesmethodes en lesmateriaal, te experimenteren en je professioneel te blijven ontwikkelen met de nodige ondersteuning? Wat kun je doen in de praktijk?

- Zoek actief het gesprek op met je directie of vakgroepwerking over autonomie in klasorganisatie (bijvoorbeeld klasopstelling, materiaalkeuze).
- Pas je klasruimte aan om een leerklimaat te creëren dat past bij jouw stijl (bijvoorbeeld een kringgesprek bij morele thema's, hoekenwerk voor zelfstandig werk).
- Durf af te wijken van het standaard leerpad als de groep daar baat bij heeft (bijvoorbeeld via projectwerk of actuele thema's).
- Onderbouw je keuzes met het leerplan en met het gedrag en de motivatie van je leerlingen, zo toon je dat autonomie samengaat met professionaliteit.
- Experimenteer bewust met werkvormen (bijvoorbeeld socratisch gesprek, co-operatief leren) en reflecteer achteraf op hun effect.

Bewust en reflectief omgaan met eigen handelen

Ben jij je als leerkracht bewust van je handelen en sluiten je keuzes aan bij je klasmanagement? Onderwijs gaat verder dan kennisoverdracht en vraagt afstemming op de leefwereld van je leerlingen. Je hebt geen invloed op hun thuissituatie, maar wel op hoe je daar met begrip en gerichte acties op inspeelt. Wat kun jij concreet doen in de praktijk?

- Start je les met een korte check-in of actualiteitsvraag die linkt met het thema (bijvoorbeeld: 'Wat zou jij doen in deze situatie?').
- Noteer na elke les drie observaties: wat werkte, wat niet, en waarom?
- Betrek leerlingen actief bij het leerproces, bijvoorbeeld door hen zelf doelen of evaluatiecriteria te laten formuleren.
- Zorg ervoor dat je weet in welke context je leerlingen leven (bijvoorbeeld via gesprekken, leerlingendossiers, contact met het CLB of de klassenraad).

Verantwoordelijkheid opnemen voor het leer- en leefklimaat

Durf als volwassene de eerste stap te zetten. Erken dat ook jij als leerkracht fouten maakt en toon daarin professionele kwetsbaarheid.¹⁴ Neem je verantwoordelijkheid op als gids in het leerproces waarin jongeren verantwoordelijkheid leren dragen. Zie dat niet als een extra taak, maar als een essentieel onderdeel van je rol. Wat kun je doen in de praktijk?

- Geef het goede voorbeeld door verantwoordelijkheid op te nemen voor je eigen fouten (Bijvoorbeeld: 'Mijn uitleg was niet helemaal duidelijk, ik probeer op-nieuw stap per stap.')
- Bespreek klasregels als gezamenlijke verantwoordelijkheid en laat ze opstellen in dialoog met de leerlingen.
- Werk met de term 'klasverwachtingen' in plaats van louter regels. Bespreek regelmatig de impact ervan.
- Reageer consequent maar empathisch op grensoverschrijdend gedrag; geef uitleg bij je beslissing.
- Maak van verantwoordelijkheid een leerdoel.

Didactisch onderbouwde keuzes kunnen maken

Ben jij als leerkracht didactisch inzichtelijk? Begrijpen wat je doet, is niet genoeg; weten waarom je het doet en dat vertalen naar duidelijke taal en werkvormen is essentieel. Blijf zoeken naar manieren om leerlingen te motiveren, want er bestaat geen methode die voor elke klas werkt. De didactische component van klasmanagement is cruciaal. Wat kun jij concreet doen in de praktijk?

- Gebruik verschillende werkvormen binnen één les (bijvoorbeeld uitleg, duo-opdracht, klassikale terugkoppeling).
- Hou bij het plannen van lessen rekening met de diversiteit in voorkennis en motivatie.
- Stel jezelf na elke les één vraag: 'Hoe wist ik of ze het begrepen?' en koppel daar je evaluatievormen aan.
- Werk met rubrics of checklists zodat leerlingen weten waarop ze beoordeeld worden.
- Gebruik visuele en concrete tools bij abstracte begrippen (schema's, stappenplannen, analogieën).

Analyserend en probleemoplossend kunnen denken en handelen

Ben jij als leerkracht in staat om situaties scherp te analyseren en gepast te handelen? Kijk voorbij het zichtbare gedrag en zoek naar onderliggende oorzaken. Houd je doelen voor ogen en durf je aanpak bij te sturen. Een probleemoplossende houding is essentieel in de dagelijkse klasdynamiek. Wat kun je doen in de praktijk?

- Breng storend gedrag of leerproblemen in kaart via observatie, en analyseer zonder oordeel (wie, wanneer, in welke situatie?).
- Bespreek probleemsituaties in het team: andere collega's hebben vaak waardevolle input of gelijkaardige ervaringen.
- Laat leerlingen mee nadenken over oplossingen bij terugkerende klasproblemen (bijvoorbeeld tijdverlies, conflicten, werkhouding).
- Ga na of het probleem zich enkel voordoet in jouw les of breder in het leertraject. Dat geeft richting aan mogelijke acties.
- Maak gebruik van bestaande schoolstructuren zoals leerlingbegeleiding, vakgroepen of leerlingbesprekingen om structurele problemen aan te pakken.

Waarom klasmanagement zo complex is

Klasmanagement is vandaag een van de meest complexe opdrachten binnen het onderwijs. Elke klas is een unieke samenstelling van leerlingen, met elk hun eigen achtergrond, temperament en verwachtingen. De grote diversiteit in leerbehoeften, zorgvragen, thuissituaties en ontwikkelingsniveaus maakt dat leerkrachten voortdurend moeten inschatten wat een groep nodig heeft. Die beginsituatie verschilt niet alleen van klas tot klas, maar ook van dag tot dag, omdat groepsdynamieken voortdurend verschuiven onder invloed van emoties, gebeurtenissen en subtiele sociale interacties.

Soms heb ik het gevoel dat ik meer opvoeder en psycholoog ben dan leerkracht. Ik los conflicten op, vang emoties op, detecteer spanningen... en dan moet de les eigenlijk nog beginnen.

Leerkracht tweede middelbaar

Voor jongeren vormt vooral de eerste graad van het secundair onderwijs een grote overgang. Ze komen uit een basisschoolcontext waarin één of enkele leerkrachten de structuur bepaalden, en belanden plots in een omgeving waar ze meerdere keren per dag wisselen van lokaal, leerkracht, vak en verwachtingen. Dat voortdurende schakelen vraagt veel van hen en heeft een directe invloed op het klasgebeuren.

Ook voor leerkrachten is dat schakelen een dagelijkse realiteit. Onderzoek¹⁵ toont aan dat de effectieve lestijd daalt, vooral in de eerste graad. De veelheid aan taken die een leerkracht combineert (lesgeven, observeren, gedrag sturen, relaties onderhouden, differentiëren, plannen en inspelen op onverwachte situaties), maakt dat mentale veelheid een essentieel maar uitputtend onderdeel van het beroep is. Het vraagt niet alleen kennis en vaardigheden, maar ook een grote dosis energie, vitaliteit en veerkracht.

Daarbij komt dat onze impacttijd beperkt is. De momenten waarop we leerlingen daadwerkelijk in de klas ontmoeten, zijn relatief schaars, maar dragen een grote verantwoordelijkheid. We hebben weinig invloed op wat er buiten de klas gebeurt. Wat we wel in handen hebben, is onze lestijd: hoe we die kostbare momenten benutten, bepaalt mee de richting die de groep uitgaat. Net die beperkte tijdsruimte onderstreept hoe uitdagend klasmanagement is.

In deze context wordt duidelijk dat klasmanagement nooit een kwestie is van één kant-en-klare aanpak. De omstandigheden, de diversiteit en de dagelijkse dynamiek liggen grotendeels buiten onze controle. We kunnen de wind niet veranderen, maar wel ons zeil bijstellen.¹⁶ Dat vraagt een preventieve en proactieve houding. Door te anticiperen, duidelijke structuren te creëren en bewust te investeren in relaties, sturen we het klasgebeuren in een positieve richting. Zo ontstaat een leeromgeving waarin zowel leerlingen als leerkrachten kunnen groeien. Tegelijk verandert de samenleving voortdurend, en dat laat zich voelen in scholen. Als onderwijsprofessionals moeten we ons blijven afvragen hoe we inspelen op de zorg- en ontwikkelingsvragen van deze

tijd. Klasmanagement is een vakmanschap dat je kunt ontwikkelen, verfijnen en versterken door ervaring, reflectie en gerichte keuzes in je handelen.

Als leerkracht ben je daarbij meer dan een vakexpert die kennis overdraagt. Je neemt ook een bredere rol op als gids in het verantwoordelijkheidsproces van leerlingen en als regulator van gedrag. Je begeleidt leerlingen niet alleen in wat ze leren, maar ook in hoe ze functioneren binnen de klascontext.

De kracht van een schoolbrede visie

Klasmanagement is geen louter individuele verantwoordelijkheid van de leerkracht, maar maakt deel uit van een bredere, schoolbrede visie. Die visie geeft richting aan verwachtingen, routines en pedagogische keuzes en wordt gedragen door het volledige lerarenteam, eventueel ondersteund door een multidisciplinair team. Samen staan zij in voor het uitdragen van gedeelde waarden en normen. Vanuit deze gezamenlijke overtuiging om het beste in elke leerling naar boven te halen, ontstaat een duidelijke en consistente leeromgeving waarin zowel leerlingen als leerkrachten kunnen floreren.

Een schoolbrede visie op klasmanagement zorgt voor herkenbaarheid en voorspelbaarheid. Leerlingen weten wat ze kunnen verwachten wanneer ze van lokaal wisselen of met verschillende leerkrachten in contact komen. Structuur, taalgebruik en verwachtingen zijn overal herkenbaar. Daardoor wordt klasmanagement een gedeelde verantwoordelijkheid van alle betrokken actoren binnen de school.

Ontbreekt zo'n visie, of wordt ze onvoldoende gedeeld, dan ontstaat voor leerlingen een wirwar van regels en verwachtingen. Wat in het ene lokaal verplicht is, kan in het andere optioneel of zelfs ongewenst zijn. Voor jongeren, die nood hebben aan duidelijkheid en voorspelbaarheid om zich veilig en competent te voelen, werkt dat verwarrend en demotiverend.

Ik merk dat ik elke dag opnieuw moet uitleggen waarom bepaalde regels gelden, terwijl een andere collega er veel lakser mee omgaat. Leerlingen zeggen dan: 'Bij haar mag dat wél.' Het maakt het bijna onmogelijk om nog geloofwaardig te zijn en consequent op te treden. Soms denk ik: waarom zou ik nog consequent zijn, als zij alles laat passeren?

Leerkracht tweede graad

Deze ervaring toont aan dat een gebrek aan uniformiteit niet alleen verwarring bij leerlingen veroorzaakt, maar ook het gezag en de professionaliteit van leerkrachten onder druk zet. Een schoolbreed gedragen visie kan dat voorkomen. Ze zorgt ervoor

dat alle leerkrachten een consistente boodschap uitdragen, zonder dat iedereen op exact dezelfde manier hoeft te werken. Wel is er een gemeenschappelijke basis waarop iedereen kan terugvallen: duidelijke gedragsverwachtingen, herkenbare routines en consequent toegepaste verwachtingen.

Een gedragen visie op klasmanagement is dan ook geen luxe, maar een noodzakelijke voorwaarde voor duurzaam en krachtig onderwijs. Daarom verdient klasmanagement een expliciete plaats binnen de pedagogisch-didactische werking van de school. Het is geen losse vaardigheid van individuele leerkrachten, maar een gedeelde opdracht die richting geeft aan hoe een school leert, leeft en samenwerkt.¹⁷

In paragraaf 2.4.3, Schoolverwachtingen, gaan we kort in op hoe een school kan starten met het ontwikkelen van een uniform verwachtingsmodel.

Voor starters is het niet altijd evident om meteen zicht te krijgen op uniforme systemen binnen een school. Daarom vind je hieronder enkele laagdrempelige en concrete tips die je als leerkracht onmiddellijk kunt toepassen.

- Vraag naar bestaande routines en gewoonten in de vakgroep.
- Spreek drie à vier basisverwachtingen af binnen de vakgroep.
- Maak een gezamenlijke routineposter: één A4 met 'binnenkomen – starten – werken – afsluiten'. Hang die in elk lokaal. In hoofdstuk 2 komen we hierop terug.
- Los één probleem vakgroepbreed op. Kies één issue (bijvoorbeeld cursus vergeten), hanteer twee weken een identieke aanpak en evalueer.
- Observeer een collega uit de vakgroep. Je kunt ook participeren.

In paragraaf 2.3, Samen sterker in klasmanagement, halen we verschillende mogelijkheden aan om elkaar als leerkrachten te helpen en te ondersteunen. We gaan daarbij dieper in op intercollegiale intervisie en visitaties. Een schoolbrede aanpak betekent ook dat je het steunnetwerk rond de leerling actief betreft.

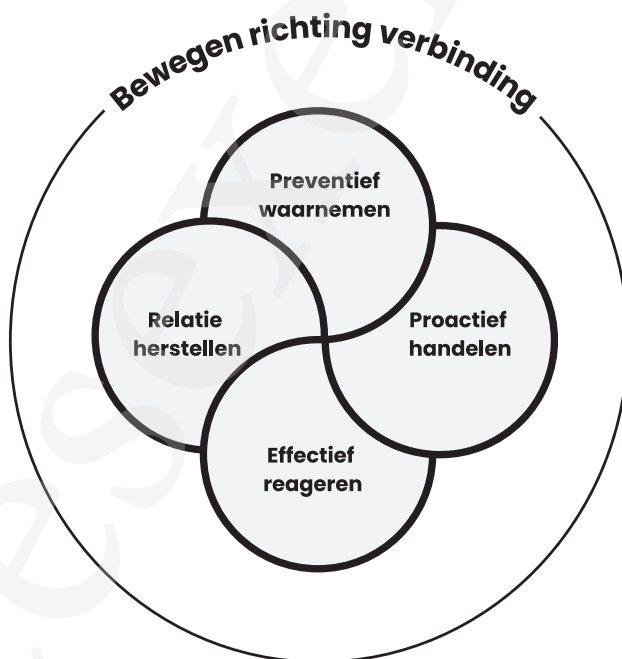
Bij de start van het schooljaar is het waardevol om ouders duidelijk te informeren over het beleid rond gedrag, afspraken en verwachtingen. Zo creëer je een gedeelde verantwoordelijkheid en bouw je samen aan een sterke schoolomgeving waarin leerlingen optimaal kunnen groeien.

Klasmanagement als professionele, natuurlijke beweging

Elke beweging die we maken naar jongeren toe, zowel op het domein van kwalificatie, socialisatie als persoonsvorming, zou gedragen moeten zijn door de overtuiging om in verbinding te gaan. Om op een intrinsiek niveau bewust de jongere te willen helpen als gids in hun leer(ver)ontwikkeling.

Geen enkel moment in de klas staat op zichzelf. Elke blik, elk gebaar en elk woord draagt betekenis. Wat we doen, en soms ook wat we bewust nalaten, zet iets in beweging bij leerlingen en beïnvloedt hoe zij leren, reageren en zich verhouden tot ons, elkaar en de klasomgeving.

Die professionele beweging als leerkracht laat zich begrijpen als een samenhangende en natuurlijke route met vijf stappen: bewegen richting verbinding, preventief waarnemen, proactief handelen, effectief reageren en relatie herstellen (figuur 3). Samen vormen deze stappen een praktisch houvast om bewust, relationeel en doordacht om te gaan met wat zich elke dag opnieuw aandient in de klas. Tegelijk vormen ze de rode draad en de structuur van dit boek.

Figuur 3. De natuurlijke, professionele route van klasmanagement.

Leeswijzer: hoe dit boek lezen

Dit boek is opgebouwd uit vijf hoofdstukken die elk een essentiële fase van klasmanagement belichten. Samen vormen ze een helder en verdiepend traject dat je meeneemt van preventie tot herstel in de klas. Het beschrijft de natuurlijke beweging die elke leerkracht dagelijks maakt in de klaspraktijk.

We starten bij hoofdstuk 1, Bewegen richting verbinding. Hier staat pedagogische verbondenheid centraal als basis van klasmanagement. We verkennen hoe een duurzaam en krachtig leef- en leerklimaat ontstaat, hoe de relatie tussen leerkracht en leerling hierin een sleutelrol speelt en hoe motivatie leerlingen in beweging brengt. Verbinding vormt het fundament waarop alle verdere stappen rusten.

In hoofdstuk 2, Preventief waarnemen, hebben we het over alles wat je doet voor de les echt begint en dat, in grote mate, het verloop van de les bepaalt. Dit hoofdstuk draait rond rust, structuur en voorspelbaarheid. We vertrekken vanuit een professionele, waakzame basishouding en bekijken de klas als een dynamisch geheel waarin kleine signalen veel betekenis dragen.

Hoofdstuk 3, Proactief handelen, bouwt hierop verder en focust op opmerken en anticiperen tijdens de les. Je leert signalen tijdig herkennen en gericht ingrijpen voordat spanning escaleert. Kleine, doordachte interventies maken hier vaak het verschil.

Het onderscheid tussen preventief en proactief handelen is hierbij essentieel. Preventie creëert de voorwaarden voor rust en voorspelbaarheid. Proactief handelen zorgt ervoor dat kleine signalen niet uitgroeien tot grotere problemen. Samen houden ze de klas in evenwicht.

In hoofdstuk 4, Effectief reageren, staat consequent en begripvol handelen centraal. We vertrekken vanuit het begrijpen van gedrag en bouwen van daaruit naar krachtig en doordacht reageren. Je leert hoe je grenzen stelt zonder de relatie te verliezen. Aan de hand van herkenbare klasscenario's ontdek je hoe je als leerkracht effectief, bewust en duurzaam kunt reageren in uiteenlopende situaties.

Tot slot richt hoofdstuk 5, Relatie herstellen, zich op herstel. Van conflict naar verbinding en vertrouwen vormt hier de rode draad. We staan stil bij de-escalatie en reiken concrete manieren aan om opnieuw verbinding te maken. Zo wordt herstel geen eindpunt, maar een nieuwe start.

Dit boek lees je het best als een samenhangend geheel, maar elk hoofdstuk biedt ook op zichzelf concrete handvatten voor de klaspraktijk. Laat het vooral een gids zijn die je helpt om bewuster te kijken, gericht te handelen en sterker in verbinding te blijven met je leerlingen.

Bijlage 1 bevat een poster waarop de belangrijkste bouwstenen van *Klasmanagement met voorsprong* overzichtelijk worden samengebracht. Je kunt deze gebruiken als inspiratie voor je eigen klaspraktijk of als visuele leidraad in de leraarskamer.

Doorheen het boek gebruiken we visuele iconen en een terugkerende opmaak die je helpen om snel de juiste informatie te vinden. Ze zorgen voor structuur, rust en herkenbaarheid tijdens het lezen.

	Reflectiemoment Een rubriek die uitnodigt om stil te staan bij je eigen handelen, overtuigingen en routines, en om inzichten te verbinden met je eigen klaspraktijk.
	Essentiële boodschap Een belangrijke boodschap voor het verdere verloop van het boek.
	Opdracht Kleine, haalbare opdrachten die onmiddellijk toepasbaar zijn in de klas. Ze tonen hoe kleine aanpassingen vaak een groot effect hebben.
	Een belangrijk inzicht Een beknopt, prikkelend kader met een psychologisch of pedagogisch inzicht dat aanzet tot verdere verdieping.
	Online bijlage.

Klasmanagement is een complex domein dat een brede waaier aan vaardigheden en kennis omvat. Het is onmogelijk om in één boek alles volledig te behandelen. Sommige onderdelen worden daarom bewust beknopter gehouden. Zie dit boek als een gids en als een uitnodiging om verder te verkennen, te verdiepen en vooral te blijven groeien in je klaspraktijk.

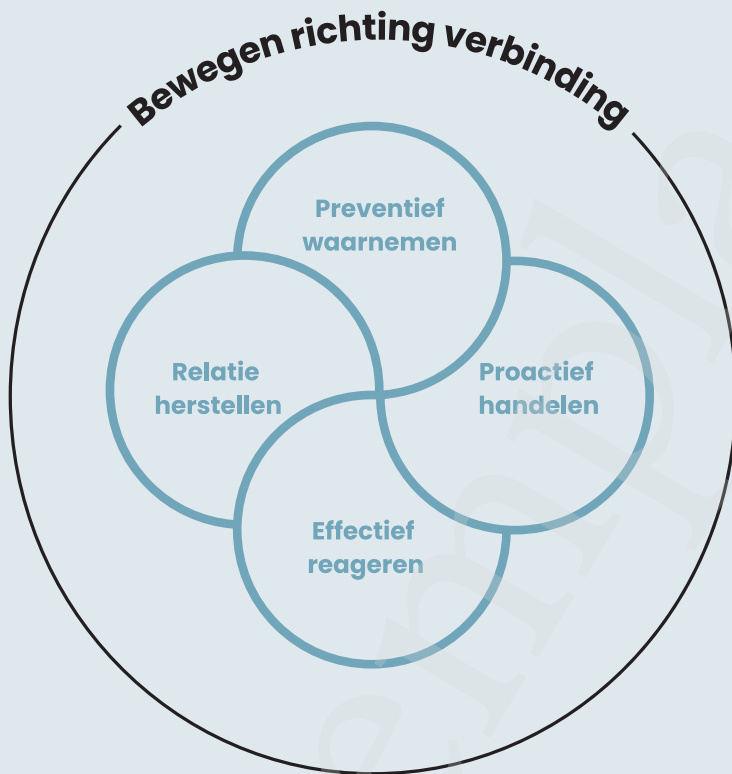
Ik wens je alvast veel leer- en leesplezier.

HOOFDSTUK

1

**BEWEGEN RICHTING
VERBINDING**

Pedagogische verbondenheid als basis van klasmanagement

In dit hoofdstuk staat pedagogische verbondenheid centraal: de brug die je als leerkracht samen met je leerlingen bouwt. Die verbondenheid vormt de basis voor een duurzame relatie, duidelijke structuur en krachtig leren. Je ontdekt hoe een sterk leef- en leerklimaat ontstaat wanneer leerlingen zich veilig, gezien en uitgedaagd voelen. Pedagogische aanwezigheid, hoge verwachtingen en motivatie spelen daarin een sleutelrol. Zo wordt klasmanagement meer dan enkel orde houden. Het groeit uit tot een duurzame manier om leerlingen te begeleiden richting groei, vertrouwen en betrokkenheid.

1.1. Pedagogische verbondenheid

Verbinding vormt de brug tussen leerkracht en leerling. Hoe sterker en zorgvuldiger die brug wordt gebouwd, hoe duurzamer en effectiever het leerproces verloopt, waarin zowel leerkracht als leerling leert op cognitief, sociaal en emotioneel niveau. In dit boek gebruik ik hiervoor de term *pedagogische verbondenheid*, waarmee ik een duurzame, professionele maar tegelijk menselijke relatie bedoel tussen leerkracht en leerling. Leerkracht en leerling bewegen samen in een gedeelde pedagogische ruimte. Deze verbondenheid is pervasief van aard: ze dringt door in elke interactie, elk leerproces en elke klasdynamiek. Ze is het resultaat van de bewuste keuze om een oprechte en authentieke relatie aan te gaan, waarin leerlingen zich gezien, erkend en ondersteund voelen. Zo ontstaat een vanzelfsprekende, ongedwongen vorm van omgang waarin veiligheid centraal staat: de veiligheid om te kunnen, te willen en te durven leren.

Pedagogische verbondenheid wordt versterkt door een preventieve en proactieve aanpak. De inzichten uit hoofdstukken 2 en 3, Preventief waarnemen en Proactief handelen, fungeren daarbij als duurzame stenen waarmee we de brug met onze leerlingen opbouwen en verstevigen.

Door vroeg te signaleren, bewust te anticiperen en helder te reageren, blijft die brug niet alleen stevig, maar ook veerkrachtig wanneer er een moment van spanning komt. Verbinding is dus niet louter een vriendelijk woord of een sympathieke band. Het is de duurzame, professionele relatie tussen leerkracht en leerling, een relatie die in de loop van de tijd groeit, blijft bestaan en waarin de leerling zich gezien, begrepen en gesteund voelt, als leerling en als mens.

In zo'n relatie is de leraar niet enkel kennisoverdrager, maar ook vertrouwenspersoon, begeleider, steunpilaar en kompas.

Elke vorm van opbouw van deze brug begint bij ons. Het zijn wij, als gids en leerkracht, die de eerste stenen leggen. Door het initiatief te nemen, beschikbaar te zijn en het eerste signaal van veiligheid en vertrouwen te geven, nodigen we leerlingen uit om die brug mee te bouwen.

Uit onderzoek¹⁸ blijkt dat sterke leraar-leerlingrelaties het fundament vormen voor motivatie, betrokkenheid en gedragsregulatie. Wanneer leerlingen zich gezien, gewaardeerd en gesteund voelen, werkt dat rechtstreeks door in hun leerhouding en bereidheid tot samenwerken. Welbevinden en betrokkenheid fungeren daarbij als kwaliteitscriteria voor een positief klasklimaat.¹⁹ Een warme, respectvolle relatie bevordert sociaal gedrag, motivatie en leerprestaties, en vermindert anderzijds agressie, uitval en gedragsproblemen. Sommige effecten blijven zelfs op lange termijn merkbaar, ook wanneer adolescenten door turbulente tienerjaren gaan. Voor leerlingen met kwetsbaarheden kan deze band fungeren als een beschermende factor.

Maar verbinding ontstaat niet vanzelf. Het vraagt pedagogische sensitiviteit, consistentie in relaties, tijd en aandacht, openheid en bereidheid tot herstel, juist wanneer